

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมา และความสำคัญของปัญหา

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ฉบับที่ 10 (พ.ศ.2550-2554) ผลการพัฒนาและสถานะของประเทศไทยได้สะท้อนถึงปัญหาเชิงโครงสร้างการพัฒนาของประเทศไทยที่ไม่สมดุล ไม่ยั่งยืน และอ่อนไหวต่อผลกระทบจากความผันผวนของปัจจัยภายนอกที่เปลี่ยนแปลงรวดเร็ว ประเทศไทยจึงจำเป็นต้องปรับตัวหันมาทบทวนกระบวนการพัฒนาในทิศทางที่พึ่งตนเองและมีภูมิคุ้มกันมากขึ้น หลัก “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” เป็นแนวทางปฏิบัติควบคู่ไปกับการพัฒนาแบบบูรณาการเป็นองค์รวมที่ยึด “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” เพื่อให้การพัฒนาและบริหารประเทศเป็นไปในทางสายกลาง โดยมีการวิเคราะห์ห้อย่าง “มีเหตุผล” ใช้หลัก “ความพอประมาณ” โดยมีการเตรียม “ระบบภูมิคุ้มกัน” ด้วยการบริหารจัดการความเสี่ยงให้เพียงพอพร้อมรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทั้งจากภายนอกและภายในประเทศ ทั้งนี้การขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาทุกขั้นตอนต้องใช้ “ความรอบรู้” คุณุณธรรม ในการพัฒนาในด้านต่างๆ ด้วยความรอบคอบ สอดคล้องกับวิถีชีวิตของสังคมไทย นอกจากนี้ยังได้ยึดความสอดคล้องตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2550 เพื่อพัฒนาคนและเป้าหมายการพัฒนาชุมชนและแก้ปัญหาความยากจน พัฒนาให้ทุกชุมชนมีแผนชุมชนแบบมีส่วนร่วม และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนำแผนชุมชนไปใช้ ประกอบการจัดสรรงบประมาณ ปัญหาอาชญากรรม ยาเสพติด และขยายโอกาสการเข้าถึงแหล่งทุน การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และลดสัดส่วนผู้อยู่ได้เส้นความยากจนลงเหลือร้อยละ 4 ภายในปี 2554 (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2549)

สอดคล้องกับรัฐบาลได้แถลงนโยบายการบริหารราชการแผ่นดินโดยมีนโยบายส่งเสริมการทำนุบำรุงและรักษาศิลปวัฒนธรรมไทยทุกด้าน รวมทั้งศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นและภูมิปัญญาไทยให้มีความก้าวหน้า มีการค้นคว้า วิจัย พัฒนา และพัฒนา พร้อมทั้งฟื้นฟูต่อแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชน และสนับสนุนการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งตรงกับสถาบันไทยพัฒนามูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ กล่าวว่า ภาวะเศรษฐกิจโลกในปัจจุบันได้เข้าสู่ภาวะวิกฤตที่มีความรุนแรงมากที่สุดในรอบศตวรรษ เริ่มต้นจากวิกฤตการณ์สถาบันการเงินในประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งได้ส่งผลเชื่อมโยงถึงระบบการเงินของประเทศต่างๆ ทั่วโลกความเสียหายต่อระบบการเงินอย่างรุนแรงได้ส่งผลให้เศรษฐกิจของประเทศพัฒนาแล้ว เช่น สหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น และอีกหลายประเทศในยุโรป เข้าสู่ภาวะเศรษฐกิจถดถอย ขณะที่เศรษฐกิจไทยก็ได้รับผลกระทบจากการชะลอตัวของเศรษฐกิจโลกเร็วกว่าที่คาดการณ์ไว้ สอดคล้องกับภารกิจของกระทรวงมหาดไทย คือ "บำบัดทุกข์ บำรุงสุข" ให้แก่ประชาชนทั้ง

ประเทศ โดยมีนโยบายบริหารแบบบูรณาการที่ยึดประชาชนเป็นศูนย์กลางและการเตรียมความพร้อมของหมู่บ้าน/ชุมชนเพื่อศักยภาพการขับเคลื่อนและการดำรงความยั่งยืน ใช้แผนพัฒนาหมู่บ้านแบบบูรณาการให้จัดทำแผนชุมชน พร้อมทั้งสร้างคลังความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยมอบหมายให้กรมพัฒนาชุมชนนำนโยบาย กลยุทธ์สู่การปฏิบัติในการจัดทำแผนชุมชนเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่คุณภาพชีวิตที่ยั่งยืน (กลุ่มงานแผนงานกองวิชาการและแผนงานกรมการปกครอง, 2552)

จากการสรุปการดำเนินงานปฏิบัติราชการ กรมการพัฒนาชุมชนประจำปี พ.ศ. 2552 จากทั่วประเทศ 75 จังหวัดแบ่งออกเป็น 12 เขต ใน 75 จังหวัด ผลการประเมินของชุมชนที่มีการนำแผนชุมชนไปใช้ประโยชน์ที่ผ่านเกณฑ์ ปี 2551 ในระดับดีมาก ดี และพอใช้ ซึ่งแสดงในแต่ละเขตของแต่ละจังหวัด ที่มีการนำแผนชุมชนไปใช้ประโยชน์น้อยที่สุดและมากที่สุด ผู้วิจัยจึงเลือกในแต่ละเขตที่มีผลการประเมินน้อยที่สุด ของแต่ละเขตมาเป็นกลุ่มตัวอย่าง ดังตารางแสดง (กลุ่มพัฒนาระบบบริหารกรมการพัฒนาชุมชน 2552)

ตารางที่ 1.1 ระดับผลการประเมินแผนชุมชน

เขต/จังหวัด	ระดับผลการประเมินแผนชุมชน			ข้อมูลจำนวนชุมชน/หมู่บ้าน	ผลการประเมินผ่านเกณฑ์การนำแผนชุมชนไปใช้ประโยชน์
	ดีมาก	ดี	พอใช้	จำนวน	ร้อยละ
เขต 7					
สมุทรสงคราม	225	45	0	270	40.00

จากตารางพบว่า จำนวนหมู่บ้านใน 75 จังหวัดของประเทศไทยสรุปในภาพรวมของแต่ละเขตจังหวัดพบว่าร้อยละของการนำแผนชุมชนไปใช้ประโยชน์โดยการนำเสนอของแต่ละเขตจังหวัดที่พบ น้อยที่สุด และมากที่สุด นำมาเปรียบเทียบก็ยังคงพบว่าการมีแผนชุมชนในระดับที่ผ่านเกณฑ์โดยรวมไม่เกินร้อยละ 40 จึงเป็นเหตุให้กรมพัฒนาชุมชนกระทรวงมหาดไทยเร่งพัฒนาจำนวนหมู่บ้านให้มีแผนชุมชนตามยุทธศาสตร์ของกระทรวงมหาดไทยที่มีเป้าหมายจะต้องทำเพิ่มในปี 2552 ให้ได้ในภาพรวม ร้อยละ 70 ของประเทศ ซึ่งสอดคล้องกับยุทธศาสตร์แผนพัฒนาและเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 ในด้านการสร้างสภาพแวดล้อมที่ดียกระดับคุณภาพชีวิตและการพัฒนาที่ยั่งยืน เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและสังคมให้เป็นรากฐานที่มั่นคงของประเทศ ซึ่งในกระบวนการจัดทำแผนชุมชนจะประกอบไปด้วยการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง การมีส่วนร่วมของชุมชน กิจกรรมพึ่งตนเอง เพื่อใช้เป็นตัวชี้วัดในการประเมินชุมชนในการนำไปใช้ประโยชน์ (กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย 2551: 2)

ส่วนหนึ่งในนโยบายประกอบด้วยระเบียบวาระแห่งชุมชนในการจัดทำแผนชุมชนได้มอบหมายให้กรมพัฒนาชุมชนจัดทำแผนชุมชนโดยการขับเคลื่อนระเบียบวาระแห่งชุมชนด้วยแนวคิด 4 พ ประกอบด้วย 1.พัฒนาคน 2. พัฒนาพื้นที่ 3.พัฒนาเศรษฐกิจ 4.พัฒนาแผนชุมชน ที่

สอดคล้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.) เพื่อให้ชุมชนเข้มแข็งและยั่งยืน

ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีแนวคิดที่จะศึกษารูปแบบในการจัดทำแผนชุมชนแบบพึ่งตนเองในจังหวัดสมุทรสงคราม เพื่อส่งเสริมให้ชุมชนเข้มแข็งทุกภาคส่วนต้องการยอมรับและยกย่องชุมชนในการพัฒนาตนเองโดยยึดถือแผนงานของชุมชน 3 ด้านเป็นหลัก ได้แก่แผนพึ่งตนเอง แผนความร่วมมือ และแผนการสนับสนุน

1.2 วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

1.2.1 เพื่อศึกษาชุมชนที่มีการทำแผนชุมชนไปพัฒนาสู่กิจกรรมพึ่งตนเองนำไปสู่การปฏิบัติ

1.2.2 เพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของชุมชน ในการนำแผนพึ่งตนเองนำไปสู่การปฏิบัติ

1.2.3 แนวทางการปรับปรุงกระบวนการในการพัฒนาแผนพึ่งตนเองนำไปสู่การปฏิบัติและการนำไปใช้ประโยชน์ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง

1.3 ขอบเขตของโครงการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้แบ่งขอบเขตของการศึกษาไว้ 4 ด้านดังนี้

1.3.1 ขอบเขตด้านพื้นที่

คณะผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ที่จะใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยคัดเลือกจากผลการประเมินที่ผ่านเกณฑ์ที่มีการทำแผนชุมชนที่มีคุณภาพใน ระดับดีมาก ในจังหวัดสมุทรสงคราม มาเป็นตัวแทนในการแจกแบบสอบถาม การสัมภาษณ์เชิงลึกและการประชุมกลุ่มย่อย

1.3.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยนำแนวคิดของกรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทยจากนโยบายการขับเคลื่อนระเบียบวาระแห่งชุมชนของกระทรวงมหาดไทย แผนชุมชน 2551 และบูรณาการ ร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.) มาเป็นขอบเขตด้านเนื้อหาในการวิจัยในครั้งนี้ ประกอบไปด้วย

1. กิจกรรมพึ่งตนเองการพัฒนาชุมชนด้วยแนวคิด 4 พ.

1.1 ด้านการพัฒนาคน

1.2 ด้านการพัฒนาพื้นที่

1.3 ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจและแหล่งรายได้

1.4 ด้านการพัฒนาแผนชุมชน

2. การทำแผนชุมชน

2.1 แผนชุมชนที่มีคุณภาพ

2.2 แผนชุมชนที่มีการนำไปใช้ประโยชน์ตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

3. การดำเนินชีวิตตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชน (พช.)

3.1 ความเข้าใจเกี่ยวกับแผนชุมชน

3.2 ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จ แนวทางการพัฒนาแผนชุมชน

4. การดำเนินชีวิตตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชน (สำนักงาน กปร.)

4.1 การดำเนินกิจกรรมตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชน

4.2 การดำเนินชีวิตตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชน

4.3 การขยายผลการดำเนินชีวิตตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปสู่ภายนอก

1.3.3 ขอบเขตด้านเวลา กำหนดระยะเวลาในการดำเนินการวิจัย 12 เดือน

1.3.4 ข้อตกลงเบื้องต้น

เกณฑ์การประเมินชุมชนที่มีการนำแผนชุมชนไปใช้ประโยชน์ ของกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ได้ยึดแนวทางตัวชี้วัดที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของ สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงาน โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.) คณะผู้วิจัยจึงได้นำตัวชี้วัดและเกณฑ์การประเมินทั้ง 2 หน่วยงานมาเป็นต้นแบบในการ ประเมินชุมชน เพื่อหาเงื่อนไขและปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการจัดทำแผนชุมชน ไปใช้ ประโยชน์ตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

1.3.4 แนวคิดและทฤษฎี

กรอบแนวความคิดของโครงการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ เพื่อพัฒนารูปแบบกลยุทธ์ในการจัดทำแผนชุมชนเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ ตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่คุณภาพชีวิตที่ยั่งยืน ใช้แนวทางในการวิจัย 2 แนวทาง ได้แก่การวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพพร้อมด้วยเครื่องมือที่ใช้แบบสอบถาม การสัมภาษณ์ เชิง ลึก และการประชุมกลุ่มย่อย พร้อมทั้งศึกษาแนวคิด ทฤษฎี การขับเคลื่อนระเบียบวาระแห่งชุมชน ของกระทรวงมหาดไทย และแผนชุมชนร่วมกับแนวคิดของกรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย และสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงาน โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.) แนวคิดการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติ 3 ห่วง 2 เงื่อนไข (สำนักงาน กปร.) บูรณาการร่วมกับแผนพัฒนา 4 พ โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินการวิจัยโดย มีผู้นำครอบครัว ผู้นำกลุ่มชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน และผู้บริหาร หรือผู้ประสบความสำเร็จเข้ามา ปรับปรุง โดยให้ภาครัฐ/ภาคเอกชน มีการแลกเปลี่ยนอันไปสู่การปฏิบัติแล้วจึงหาวิธีการหรือปัจจัยที่ ก่อให้เกิดความสำเร็จ ทำให้เกิดผลดีเกิดขึ้นในชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้

1.4. นิยามศัพท์

1.4.1 แผนชุมชน (แผนพัฒนาหมู่บ้าน/ชุมชน) หมายถึง แนวทางการพัฒนาและแก้ปัญหาของชุมชนที่ผ่านกระบวนการที่ชุมชนร่วมกันคิด ร่วมกันค้นหา ร่วมกันเรียนรู้ และประเมินศักยภาพของชุมชน โดยการสำรวจ และวิเคราะห์ข้อมูลของชุมชน เพื่อวางตำแหน่งการพัฒนาของหมู่บ้าน/ชุมชนที่สอดคล้องกับความพร้อมของชุมชนและมีแนวทางที่ชัดเจน อาทิ แนวทางเพื่อการสร้างรายได้ แนวทางเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตและฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมของชุมชน

1.4.2 ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ มีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกัน พร้อมทั้งมีความรู้คู่คุณธรรมในการดำเนินชีวิต

1.4.3 แผนพึ่งตนเอง หมายถึง เป็นแผนของกิจกรรมที่ชุมชนหรือกลุ่มองค์กรชุมชนสามารถดำเนินการได้โดยไม่ต้องอาศัยความช่วยเหลือจากภายนอกชุมชน

1.4.4 แผนความร่วมมือ หมายถึง เป็นแผนของกิจกรรมที่ชุมชนสามารถดำเนินการได้หากได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานต่าง ๆ ภายนอกชุมชน เช่น เงินทุนจากแหล่งทุนภายนอกชุมชน และความช่วยเหลือด้านวิชาการจากทีมสนับสนุนการจัดทำแผนหรือแหล่งอื่น

1.4.5 แผนการสนับสนุน หมายถึง เป็นแผนของกิจกรรมที่มีความสำคัญต่อการที่ชุมชนจะสามารถแก้ไขปัญหาอันเกิดจากภาวะวิกฤตได้ แต่อยู่นอกเหนือศักยภาพของชุมชนหรือนอกเหนืออำนาจหน้าที่ของชุมชนที่จะทำได้

1.4.6 แผนกิจกรรมพึ่งตนเอง หมายถึง การพัฒนาคน พัฒนาพื้นที่ พัฒนาเศรษฐกิจ พัฒนาแผนชุมชน และลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ประหยัดเรียนรู้ อนุรักษ์ เอื้ออารีย์

1.5. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

การวิจัยในครั้งนี้จะเกิดประโยชน์กับผู้เกี่ยวข้องในด้านต่างๆ ดังนี้

1.5.1 ได้พัฒนารูปแบบแผนชุมชนให้สามารถส่งเสริมคุณภาพชีวิตของชุมชนและกลุ่มผู้ผลิตสินค้า OTOP ให้มีความเข้มแข็งสามารถพึ่งตนเองได้ ทำให้การประกอบอาชีพเกิดความมั่นคง สร้างคุณค่า และเพิ่มมูลค่าเพิ่มให้กับตัวเอง นำไปสู่การผลิตเชิงพาณิชย์ให้กลายเป็นความสามารถในการแข่งขันที่ยั่งยืน

1.5.2 ได้การมีส่วนร่วมในวิเคราะห์ปัญหา แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน หน่วยงานทางการศึกษาและเกิดความสัมพันธ์กันมากขึ้นฝึกฝนให้กลุ่มชุมชนและหน่วยงานทางการศึกษาได้เรียนรู้การพึ่งพาและช่วยเหลือซึ่งกันและกันยึดถือเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตให้มีความสุข พร้อมทั้งได้เครือข่ายการมีส่วนร่วมในการทำงานของชุมชนและศูนย์การเรียนรู้ชุมชนในระดับตำบล อำเภอ และจังหวัดอย่างทั่วถึงกัน

1.5.3 แผนชุมชนสามารถนำไปปรับใช้เกี่ยวกับกระบวนการผลิตเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและส่งผลให้ลดต้นทุนในการผลิตและลดรายจ่าย ทำให้มีคุณภาพชีวิตการทำงานที่ดี ก็จะประสบความสำเร็จและบรรลุวัตถุประสงค์ของตนเอง โดยเฉพาะการบริหารจัดการคุณภาพชีวิตตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจะทำให้เกิดความเข้มแข็ง ในยุคการค้าเสรี ซึ่งการค้าและการลงทุนมีความเสรีและเปิดกว้างทางการตลาดมากขึ้น ทำให้ต้องยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่จะช่วยทำให้มีภูมิคุ้มกัน มีเหตุผล และความพอประมาณภายใต้ยุคกระแสโลกาภิวัตน์ จึงทำให้ชุมชนเน้นการอยู่ได้อย่างยั่งยืน